

УДК 101, 581.43, 582.28

І. В. Книш,

к. філос. н., доц. кафедри ДПД та українознавства,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

Телефон: +380664568752 knysh_sumy@mail.ru

Н. В. Кочубей

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної діяльності

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Телефон: +380503029563 Е-mail: n.v.kochubey@ua.fm

РЕЦЕПЦІЯ ПРИНЦИПІВ: RHIZOMA, RADIX І HYRHE ТА ЇХ ЕКСПЛОРАЦІЯ У ГІФПРОСТОРИ

Анотація. *Метою статті є з'ясування етимологічної невідповідності метафоричної рецепції поняття «ризом» взятим Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі з біології для реалізації їхнього «номадологічного проекту». Методологія, яка використовується у статті складається з: 1) синергетичного методу, що застосований до розгляду складних нелінійних плинних середовищ, здатних до самоорганізації, 2) компаративного підходу, завдяки якому порівнюються рецепції «rhizoma», «radix», «hyrhe» стосовно відповідності їх використання у якості метафор. Наукова новизна полягає у здійсненні рецепції термінів «rhizoma», «radix», «hyrhe», а також їх експлорації у філософському дискурсі. Це надало нам підстави стверджувати, що більш доречним є саме третій термін. Засвідчено, що у «гіфа» переплітаються як горизонтальні, так і вертикальні зв'язки, які є нелінійними, на противагу лінійному «кореню», який відображає вертикальні та лінійні зв'язки, а також «ризомі», яка охоплює горизонтальні (міжвидові) та площинні зв'язки. Обґрунтовано, що для визначення і пояснення сучасного стану мережі доцільно вживати термін «гіфа», на*

проти вагу ранньому Internet-у, який можна схарактеризувати як «радікс» та «ризому». Проаналізовано реценію принципів зв'язку і гетерогенності, множинності, незначущого розриву, картографії та декалькоманії, застосовані Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі для характеристики та експлорації ризоми. **Висновки:** доведено, що з огляду на необхідність пояснення процесів, які відбуваються у складних нелінійних утвореннях, притаманних неklasичному періоду розвитку наукового знання, зокрема кіберпростору першого порядку, більш адекватним видається реценія поняття «радікс»; для нелінійних процесів, тобто кіберпростору другого порядку (який ми визначаємо як гіфпростір) постнеklasичного періоду, придатний термін «гіфа» замість запропонованого Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі поняття «ризом»; з'ясовано, що дослідники, чітко і правильно визначаючи нелінійні процеси та даючи їх докладні характеристики, невдало обрали як метафору «ризом»; уважаємо за доцільне в цьому контексті вживати метафору «гіфа»; зазначено, що гіфпростір являє собою складне нелінійне утворення, що самоорганізується.

Ключові слова: *rhizoma, radix, hyrhe, мережа, номада, мережеве hyrhe(gif)-суспільство, метафора, кіберпростір (cyberspace), гіфпростір (hyphspace), синергетика.*

Inna Vasilivna Knysh,

PhD, associate professor of the Faculty of State Law

and Ukrainian Studies,

Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

Natalia Vasilivna Kochubey

Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Management

and

Innovative Technologies of Social and Cultural activities of

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

RECEPTION OF THE PRINCIPLES: RHIZOMA VS RADIX VS HYPHE AND THEIR EXPLORATION IN HYPHSPACE

Abstract. *The purpose of the article is to find out etymological inconsistencies of metaphorical reception of the «rhizome» concept borrowed by G. Deleuze and F. Guattari from biology to implement their «nematological project».*

Methodology *used in the article consists of: 1) a synergetic method that is applied to consider complex nonlinear changeable environments, capable of self-organization, 2) a comparative approach, due to which it is possible to compare reception of the terms «rhizome», «radix», «hyphe» regarding their appropriateness as metaphors.*

Scientific novelty *lies in implementing reception of the terms «rhizome», «radix», «hyphe» as well as their exploration in philosophical discourse, which makes us conclude that the third term is more appropriate. It has been grounded that «hyphe» has nonlinear horizontal as well as vertical connections linked in contrast to the linear «root», which reflects vertical and linear connections, and «rhizome» which encompasses horizontal (trans-species) and plane connections. It has been grounded that in order to define and explain the modern global network, it is more appropriate to use the term «hyphe» as opposed to the early Internet, which can be characterized as «radix» and «rhizome». The study analyzes reception of the principles: connection and heterogenesis, multiplicity, a signifying rupture, cartography, and decalcomania applied by G. Deleuze and F. Guattari to characterize the rhizome and make its exploration.*

Conclusions: *It has been proved that in order to explain the processes occurring in complex nonlinear structures of the non-classical period of scientific knowledge, particularly, in cyberspace of the first order, more adequate is reception of the concept of «radix»; for nonlinear processes, that is cyberspace of the second order (which we define as hyphspace) of the post-neoclassical period, more appropriate is the term «hyphe» rather than the «rhizome» proposed by G. Deleuze and F. Guattari; the French researchers accurately and precisely defined nonlinear structures and gave them detailed specifications but advanced*

the «rhizome» as an inappropriate metaphor; in this context the metaphor of «hyphe» may be considered a more appropriate one; hyphspace appears to be a complex self-organized structure.

Key words: *rhizoma, radix, hyphe, network, nomads, network hyphe (gif)-society, metaphor, cyberspace, hyphspace, Synergetics.*

РЕЦЕПЦИЯ ПРИНЦИПОВ: RHIZOMA, RADIX И HYPHE ИХ ЭКСПЛОРАЦИЯ В ГИФПРОСТРАНСТВЕ

И. В. Кныш,

к. филос. н., доц. кафедры ГПД и украиноведения,

Сумской национальной аграрный университет, г. Сумы, Украина

Телефон: +380664568752 knysh_sumy@mail.ru

Н. В. Кочубей

доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой

менеджмента и инновационных технологий социокультурной

деятельности Национального педагогического университета

имени М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина

Телефон: +380503029563 E-mail: n.v.kochubey@ua.fm

Аннотация. *Целью статьи является выяснение этимологического несоответствия метафорической рецепции понятия «ризомы» взятым Ж. Делезом и Ф. Гваттари из биологии для реализации их «номадологического проекта». Методология, используемая в статье состоит из: 1) синергетического метода, который применяется к рассмотрению сложных нелинейных неустойчивых сред, которые способны самоорганизовываться, 2) компаративного подхода, благодаря которому сравниваются рецепции «rhizoma», «radix», «hyphe» относительно соответствия их применения в качестве метафор. Научная новизна заключается в осуществлении рецепции терминов «rhizoma», «radix», «hyphe», а также их эксплорация в философском дискурсе. Это дало нам*

основание утверждать, что более уместным будет использование именно третьего термина. Показано, что у «гифа» переплетаются как горизонтальные, так и вертикальные связи, которые являются нелинейными, в противовес линейному «корню», отражающему вертикальные и линейные связи, а также «ризомы», охватывающей горизонтальные (межвидовые) и плоскостные связи. Обосновано, что для определения и объяснения современного состояния сети целесообразно употреблять термин «гифа», в противовес раннему Internet-у, который можно охарактеризовать как «радикс» и «ризома». Проанализирована рецепция принципов связи и гетерогенности, множественности, незначащего разрыва, картографии и декалькомании и их применение Ж. Делезом и Ф. Гваттари для характеристики и эксплорации ризомы.

Выводы: доказано, что с учетом необходимости объяснения процессов, происходящих в нелинейных образованиях, присущих неклассическому периоду развития научного знания, в частности киберпространства первого порядка, более адекватным представляется рецепция понятия «радикс»; для нелинейных процессов, то есть киберпространства второго порядка (который мы определяем как гифпространство) постнеклассического периода, пригоден термин «гифа» вместо предложенного Ж. Делезом и Ф. Гваттари понятия «ризома»; выяснено, что исследователи, четко и правильно определяя нелинейные процессы и давая их подробные характеристики, неудачно выбрали в качестве метафоры «ризому»; считаем целесообразным в этом контексте употреблять метафору «гифа»; указано, что гифпространство представляет собой сложное нелинейное образование, которое самоорганизуется.

Ключевые слова: *rhizoma, radix, hyrhe, сеть, номада, сетевое hyrhe (гиф) общество, метафора, киберпространство (cyberspace), гифпространство (hyrphspace), синергетика.*

Постановка проблеми. Уперше поняття «ризوما», запозичене з біології, як метафору використали Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі у праці «Ризома» («Тисяча плато», 1976) [9; 31] для втілення свого «номадологічного проекту». Ризомою вони вважали «... підземне стебло (tige), абсолютно відмінне від коренів і корінців. Цибулини, бульби – це ризоми [9, с. 12] (кореневище – *geseau* (мережа)). М. Можейко зазначає, що ризома «має протистояти незмінним лінійним структурам (як буття, так і мислення), які, на думку Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі, типові для класичної європейської культури» [22, с. 657]. «Ризома (фр. *rhizome* – кореневище) – філософське поняття постмодерну, що фіксує принципово позаструктурований і нелінійний спосіб організації цілісності, який залишає відкритою можливість для іманентної рухливості і, відповідно, реалізації її внутрішнього креативного потенціалу самоконфігурування» [22, с. 656]. Але, на наше переконання, метафоричний зміст поняття, яке Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі використали у своєму дослідженні, не збігається з визначенням терміна «*rhizoma*», більше того – з поняттям «*radix*», запропонованим В. Лапенковим [18] та невідомим автором [25]. На противагу їм, у наших попередніх публікаціях [13; 34] ми запропонували вживати як метафору поняття «*hyrhe*».

Тут варто зазначити, що Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі чітко визначили та докладно схарактеризували нелінійні утворення, вважаючи, що запропонованою ними концепцією «ризоми» можна послуговуватися під час розгляду і пояснення будь-яких таких утворень. Нам видається, що для ґрунтового означення проявів нелінійності, взаємопов'язаності, складності, відкритості, ймовірності, цілісності, характерних для різних мереж, у тому числі й Internet-у тощо, більш адекватною є рецепція (лат. *rescriptio* – прийняття, запозичення) метафори «гіфа». Ми зробимо аналіз та експлорацію (лат. *ex* – поза, *ого* – говорити, благати, захищати, *exploration f.*, лат. *exploratio* – дослідження, огляд) процесів, які відбуваються у таких утвореннях, як: «гіфа», запропоновані нами (у якій переплітаються як горизонтальні так і вертикальні зв'язки, які є нелінійними) на противагу

лінійному «кореню», який рекомендує використовувати В. Лапенков та невідомий автор (вертикальні та лінійні зв'язки) а також «ризомі», який використовували Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі (горизонтальні / міжвидові та зв'язки, що відбуваються у площині). Спробуємо застосувати її для розгляду і пояснення процесів, які відбуваються у нелінійних утвореннях, як-от мережа Internet, та довести, що для пояснення цих процесів, характерних для некласичного періоду розвитку наукового знання, зокрема, кіберпростору першого порядку, доцільно вживати поняття «радікс», а для таких утворень постнекласичного періоду, як кіберпростір другого порядку (гіфпростір), прийнятний термін «гіфа», на противагу запропонованому Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі метафоричному наповненню поняття «ризом».

Мета дослідження полягає у

- з'ясуванні етимологічної невідповідності метафоричної рецепції та наповнення змісту поняття «ризом» запозиченого Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі з біології для характеристики свого «номадологічного проекту»;
- ґрунтовному аналізі термінів «rhizoma», «radix», «hyrpe» а також їх експлорації у мережевому філософському дискурсі та доведенні на прикладі мережі Internet що більш відповідним з огляду на своє метафоричне наповнення є рецепція терміну «гіфа»;
- доведенні із застосуванням принципів зв'язку і гетерогенності, множинності, незначущого розриву, картографії та декалькоманії, що для пояснення процесів, які відбуваються у нелінійних утвореннях, характерних для некласичного періоду розвитку наукового знання, зокрема, кіберпростору першого порядку, замість терміна «ризом», запропонованого Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі, більш доцільною буде рецепція поняття «радікс», а для нелінійних процесів постнекласичного періоду (кіберпростір другого порядку) – «гіфа»;
- з'ясуванні того, що сучасний стан мережі (на прикладі мережі Internet) потребує введення поняття гіфпростору (hyphspace), яке вийшло далеко за межі реальної та віртуальної реальності з активним залученням номади-

користувача як досліджуваного суб'єкта на противагу запропонованому раніше кіберпростору першого порядку (з користувачем як об'єктом дослідження), обмеженому лише віртуальною реальністю.

Аналіз досягнень та публікацій. Розробці рецепції «ризому» присвячено праці:

- науковців, які вживають метафору «ризому» на підставі концепції Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі: В. Ємелін, А. Капітонова, Т. Козінцева, С. Куцепал, А. Назарчук та ін.;
- науковців, які не погоджуються з метафорою «ризому»: І. Книш, Н. Кочубей, В. Лапенков і невідомий автор.

Завдання нашого дослідження полягають у:

- аналізі принципів зв'язку і гетерогенності, множинності, незначущого розриву, картографії та декалькоманії, запропонованих Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі для характеристики поняття «ризому», та їх використанні для «радікс» і «гіфа»;
- з'ясуванні сучасного стану мережі (на прикладі мережі Internet) як кіберпростору другого порядку і нелінійного утворення, якій має всі ознаки гіфпростору (hyphspace).

Виклад основного матеріалу. Як зазначає О. Князева, в культурі та науці, а також у світі живої природи виникають певні коеволюційні ландшафти, тобто складні конфігурації співіснуючих ніш. Трансформування коеволюційних ландшафтів зумовлюється безперервним утворенням нових ніш, а також, як наслідок, перебудовою їх наявної структури. Якщо розглядати межі наукового знання, кожний учений, який втручається (або має намір утрутитись) у світ науки, зазнає парадигмального інерційного тиску вже зайнятих «когнітивних ніш». Убудовування нового знання залежить від їх структури, але за достатньої інноваційної цінності, а також належної рішучості, «пробивної сили» його носія це нове знання може бути сприйняте науковим співтовариством. Згодом, може відбутися реконструювання структури простору, забудованого «когнітивними нішами»,

а також деформація тих, що існували раніше [15, с. 170]. При цьому одним із пріоритетних завдань подальшого дослідження має стати, як зазначає К. Левін, саме «вивчення мережевих зон життєвого простору» [35, с. 149].

Таким чином, запропонована Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі метафора «rhizoma» займала «когнітивну нішу» наукового знання із 70 – 80-х рр. ХХ ст. Науковці В. Ємелін, А. Капітонова, Т. Козінцева, Н. Кочубей, С. Куцепал, А. Назарчук та ін. вивчали мережеві зони її життєвого простору, але з ХХІ ст. щодо неї відзначається «парадигмальний інерційний тиск». Він, на нашу думку, спричинений насамперед тим, що Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі розробили концепцію «ризومي» наприкінці ХХ ст., і тоді вона відповідала всім вимогам і критеріям тогочасних процесів у розвитку наукового знання, тобто займала свою «когнітивну нішу». Проте час плине дуже швидко, і зазначена концепція вже не повністю відповідає реаліям сьогодення. Саме тому ми пропонуємо науковому співтовариству започаткувати дискусію щодо доречності вживання метафори «ризом» на противагу запропонованій нами метафорі «гіфа» та спробуємо це пояснити на прикладі мережі Internet.

Зазначимо, що метафора завжди привертала до себе пильну увагу різних дослідників (починаючи від Аристотеля). Зростання теоретичного інтересу до неї було зумовлено її використанням у різних текстах. Р. Гофман, автор цілої низки досліджень щодо метафори, зазначав: «Метафора виключно практична... Вона може бути застосована як знаряддя для опису та пояснення у будь-якій сфері... Метафора, де б вона нам не зустрілася, завжди збагачує розуміння людських дій, знань і мови» [32, с. 327]. У метафорі міститься і брехня, і істина, і «ні», і «так» [1, с. 18]. Тому ми спробуємо проаналізувати термін «гіфа» й обрати його метафоричне наповнення з огляду на необхідність пояснення та характеристики нелінійних утворень на прикладі сучасної мережі, зокрема, мережі Internet.

Для цього спочатку розглянемо концепцію «ризومي» Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі. «Ризом» (фр. rhizome – «кореневище») – філософське поняття постмодерну, що фіксує принципово позаструктурований і нелінійний спосіб

організації цілісності, який залишає відкритою можливість для іманентної рухливості і, відповідно, реалізації її внутрішнього креативного потенціалу самоконфігурування» [22, с. 656]. Тобто, як ми бачимо, зазначені філософи досить докладно характеризували нелінійні утворення. При цьому потрібно відмітити, що у сучасному науковому середовищі неодноразово обговорювалося питання неадекватності застосування Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі терміна «ризом» у якості метафори. Звернімося до праць дослідників з цієї проблеми.

Як наголошує невідомий автор, поняття «ризом» в розумінні Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі означає розгалужену неієрархізовану систему, що нагадує корінь рослини, або, цитуючи, «позаструктуровий і нелінійний спосіб організації цілісності». Він наголошує, що лат. *rhizoma* (фр. *rhizome*) – це власне саме кореневище, по суті – видозмінений пагін з явно вираженою центральною віссю, і жодної «позаієрархічності» там і близько немає [25].

На думку В. Лапенкова, «проблема в тому, що у більшості мов з вузького поняття рослинного кореня (а також водного джерела) природним шляхом вибудовуються і більш широкі (абстрактні) поняття роду, начала, основи. Не є винятком грец. *ρίζωμα* і лат. *radix*» [18].

Але потрібно зазначити, що ці дослідники теж не до кінця змогли заглибитись у суть проблеми рецепції біологічних термінів як метафор. Для того щоб з'ясувати, чи є доречним метафоричне вживання понять «*rhizoma*», «*radix*», «*hyrhe*», ми наведемо та проаналізуємо відповідні дефініції в царині біології.

Тобто з наведених понять кореневища (*rhizoma*) для нашого дослідження підходять **такі характеристики ризом (кореневища)** [38]: підземний великий або малий багаторічний пагон; слугує для відкладення запасних речовин, вегетативного відновлення і розмноження, наявністю лускоподібних листків, рубців ..., бруньок і додаткового коріння; утворюють розгалужені системи; старі частини кореневищ поступово руйнуються [5]. *Корневище закінчується брунькою* [28, с. 273]. При цьому, ми вбачаємо, що

для ризоми характерна наявність як горизонтальних (міжвидових) зв'язків, так і площинних.

З наявних тлумачень поняття «корінь» (*radix*) для нашого дослідження **підходять такі ознаки** [37]: підземний осьовий радіально-симетричний вегетативний орган, здатний до безперервного росту в довжину і позитивним геотропізмом, який закріплює рослину в субстраті (грунті) [24, с. 74]. і забезпечує поглинання і проведення води з розчиненими мінеральними речовинами до стебла і листя [16], має такі типи коренів: головний, який утворюється із зародкового корінця насінини; додаткові, які закладаються на наземній або підземній частині пагона; бічні, які ендогенно закладаються на головному, додаткових та бічних коренях нижчого порядку, кореню властива радіальна симетрія [3, с. 89–90]; недалеко від кінчика кореня (як головного, так і бічних) розміщена зона кореневих волосків. Для анатомічної будови кореня характерне радіальне розміщення провідних елементів у центральному циліндрі. Розрізняють первинну і вторинну будову кореня. За розмірами корінь перевищує надземну частину [28, с. 275]. Отже, ми бачимо, що для кореня характерні вертикальні та лінійні зв'язки.

Для повноти розкриття змісту та сутності проблеми, наведемо біологічне трактування поняття «гіфи».

Для нашого дослідження важливими є такі визначення поняття **гіф (від грец. 'Υφή - павутина)** [8]: ниткоподібне утворення у грибів, що складається з багатьох клітин або містить безліч ядер; у клітинних перегородках гіф можуть залишатися отвори (пори), через які цитоплазма і органели (включаючи ядра) вільно перетікають з клітини у клітину; наростають шляхом верхівкового росту, за своїм перебігом вони можуть сильно гілкуватися; здатні об'єднуватися в поздовжні групи, утворюючи більші (в кілька метрів завдовжки і кілька міліметрів завширшки) тяжі – ризоморфи [34]; утворення дугоподібних повітряних гіф-столонів їх допомогою .. швидко та безперервно розростається по субстрату своїми кінцями; прикріплення столонів відбувається за допомогою ризоїдів, які розвиваються

як реакція на зіткнення з будь-яким твердим субстратом [26]. Тобто «гіфам» притаманні як горизонтальні, так і вертикальні зв'язки, які є нелінійними на протигагу лінійному «кореню», який відображає вертикальні та лінійні зв'язки, а також «ризомі», яка має горизонтальні (міжвидові) та площинні зв'язки.

Навівши визначення й окресливши ознаки, характерні для «ризомі», «кореня» та «гіфа», спробуємо з'ясувати доречність їх рецепції для характеристики нелінійних утворень, одним з яких є мережа (на прикладі Internet). Ж. Делез і Ф. Гваттарі дають таке визначення метафоричного наповнення поняття «ризомат»: «ризомат з'єднує якусь одну точку з будь-якою іншою, і кожен з утворених цим штрихів не надсилає з необхідністю до штрихів тієї ж природи, вона пускає в хід дуже різні регістри знаків і навіть не-знакового стану. Ризомат не дозволяє себе привести ні до єдності, ні до безлічі [єдиного і різноманітного]» [9, с. 30].

На нашу думку, ці ознаки метафоричного наповнення поняття повною мірою не притаманні ні кореневищу (ризомі), ні кореню (радіксу) та не є їхньою властивістю, а є характерною ознакою **гіфа (павутини)**. Цей висновок впливає з вищенаведеної дефініції: у клітинних перетинках гіфа є отвори (пори), крізь які цитоплазма й органели (включаючи ядра) вільно перетікають із клітини у клітину. Розглядаючи сучасний стан мережі Internet [36], ми зауважуємо, що вона має всі властивості гіфів, а саме: інформація крізь отвори (пори), як і у гіфах, може вільно переміщатися від одного користувача до іншого; мережа, як і гіфи, є просторовим утворенням, вона не має початку і кінця, всі її складники рівноправні, й будь-який з них може стати підґрунтям для виникнення нової мережі (росту нової гіфи). Саме з цим, на нашу думку, і пов'язана доречність метафоричного вживання поняття «гіфа», більш дотичного до специфіки мережі, ніж «ризомат», яку запропонували Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі, та «радікса».

Розглянемо це більш докладно. У неї (ризомі – І. К., Н. К.), як зауважують Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі, немає ні початку, ні кінця, але завжди є

точка, з якої вона росте і виходить за свої межі (тут існує певне неспівпадіння – немає початку, але є точка, з якої вона росте, немає кінця, але є межа, за яку вона може виходити). Ризома схожа на карту, яка має бути продукувана, сконструйована та завжди демонтована, єднальна, обертальна, модифікована, має безліч входів і виходів та власні свої межі; ризома є нецентрованою, неієрархічною та невизначеною системою [9, с. 30].

І тут теж відзначаємо неспівпадіння. У ризоми є і початок і кінець, як впливає з визначення: підземний великий або малий багаторічний пагін; від кореня (радікса) відрізняється наявністю лускоподібних листків, рубців від відмерлих покривних лусочок, бруньок і додаткового коріння, **щорічно зростає й утворює** з верхівкової або пазушних бруньок надземні пагони, нерідко кореневища формують розгалужені системи. Старі **частини кореневищ поступово відмирають**. Щодо гіфів, то з наведеного визначення видно, що вони не мають ні початку, ні кінця: збільшуються шляхом верхівкового зростання, **можуть сильно розгалужуватися; здатні об'єднуватися в повздовжні групи, утворюючи більші**.

Наведемо принципи, з яких Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі виходили для потрактування «ризом», та спробуємо за їх допомогою розглянути ознаки «радікса» і «гіфи».

1. Зв'язок і гетерогенність. Згідно з ними, як вважають Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі, кожна частина кореневища може бути з'єднана з іншою – ризома не має вихідного пункту розвитку, вона децентрована й антиєрархізована за своєю природою. Іншими словами, жодна її частина не повинна мати переваги над іншою, так само як не може існувати привілейованого зв'язку між двома окремими частинами – всі складові ризоми мають бути пов'язані між собою, незалежно від їх ролі та положення [31, с. 7]. При цьому комп'ютер, якщо розглядати його як автономний модуль, поза зв'язками з іншими, не може бути ризоматичним утворенням, оскільки він спроектований як специфічна ієрархічна структура, де «вся влада належить пам'яті або центральному блоку» [31, с. 16]. Це, на нашу думку, лінійне

утворення, подібне до «радікса», в якому переплітаються вертикальні та лінійні зв'язки.

З огляду на централізованість і відсутність розосередженості, будь-яке порушення зв'язків між основними блоками комп'ютера незворотно призведе до виходу його з ладу. Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі протиставляють закритим і централізованим утворенням, подібним до персонального комп'ютера, відкриті та децентровані, тобто ризоматичну множинність, яка має горизонтальні (міжвидові) та площинні зв'язки. Їх прообраз вони вбачають у обмежених мережах автоматів, зв'язок у яких здійснюється від одного суб'єкта до іншого, маршрути наперед не задані, а всі учасники взаємозамінні, завдяки чому координація локальних операцій і синхронізація кінцевого, загального результату досягається без центрального органу [31, с. 17]. Але тут ми вбачаємо метафоричну невідповідність: для ризоми (кореневища) не характерне поєднання однієї частини з іншою, вона має один вихідний пункт розвитку, а отже, доречно вжити термін «гіфа», тому що зазначені атрибути властиві тільки для неї.

Очевидно, що французькі мислителі, наводячи приклади мережевих структур, формулювали свої ідеї на підставі тогочасного уявлення про стан мережі (поч. 60-х рр. XX ст.). Звернімося до історії її створення. Свій початок вона бере за часів Холодної війни, коли проект Internet розроблявся американськими військовими з метою забезпечення найбільшої життєздатності систем управління у випадку ядерної атаки. Ідея полягала в тому, що інформація розміщувалася не в одному місці, а розосереджувалася і дублювалася на перехресно поєднаних один з одним віддалених комп'ютерах. Останні мали бути підключені таким чином, щоб обмін даними між ними міг бути здійснений за різними схемами. Передбачався як прямий зв'язок між будь-якими окремо взятими комп'ютерами, так і опосередковане підключення, до ланцюга якого може бути залучено безліч проміжних ланок (подібно до «ризом» яка має горизонтальні (міжвидові) та площинні зв'язки). Отже, військові намагалися запобігти фатальному виходу з ладу системи

управління: якщо у випадку нападу в робочому стані залишиться хоча б один із комп'ютерів, то збережені на ньому дані дозволять віддати наказ про завдання нанесення «удару відплати». Маємо вагомі підстави погодитися з міркуваннями В. Ємеліна, який стверджував, що ранній Internet «мав властивості децентрованої й антиєрархізованої структури, що повною мірою задовольняло потреби гетерогенності з'єднань у ризомних конструкціях» [11]. Саме він і був на початку свого існування централізованим та ієрархізованим, тобто таким утворенням, де переважав порядок, а також контролювався військовими, тобто за характеристиками вподібнювався до таких об'єктів, які можна метафорично визначити як «корінь», тобто кіберпростір першого порядку (про що мова йтиметься далі).

Сучасна ж мережа Internet являє собою скоріше гіфіковану модель децентрованої й антиєрархізованої структури, яка розвивається як по горизонталі, так і по вертикалі. Мережа сьогодні – це принципово відкрите утворення (кіберпростір другого порядку), де панують хаос, ймовірність, цілісність тощо: кожен, хто має комп'ютер, модем, доступ до телефонної лінії або кабелю Internet і Wi-Fi тощо (при цьому варто зазначити, що точки доступу до мережі Internet постійно вдосконалюються, їх кількість збільшується), потенційно можна розширити її межі (подібно до гіфів у яких переплітаються як горизонтальні, так і вертикальні зв'язки, що є нелінійними).

Треба наголосити, що в сучасній глобальній мережі немає центрального пункту, здатного контролювати інформаційні потоки. Зв'язок між комп'ютерами здійснюється безпосередньо, а не через якусь чільну інстанцію, причому шляхи передачі інформації не є завчасно визначеними та стабільними – вони можуть змінюватися залежно від завантаженості ліній, і можливі такі ситуації, коли маршрути даних виявляються парадоксальними з погляду географії. У віртуального середовища мережі своя географія, а для користувача маршрут, яким проходить інформація, не має жодного значення, адже головне для нього – можливість безпосереднього контакту з будь-яким

адресатом і прямого доступу до будь-якої сторінки, незалежно від місця її розташування в глобальній мережі.

Отже, ми не бачимо жодних перешкод для того, щоб застосувати такий принцип конструкції ризоми, як «зв'язок і гетерогенність», запропонований Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі, для характеристики сучасної глобальної мережі як гіфів.

2. Принцип множинності. У множинності немає ні суб'єкта, ні об'єкта – є лише визначення, величини, виміри, здатність рости лише тоді, коли множинність змінює свою природу (отже, закони комбінаторики перетинаються з множинністю). Найкращим прикладом, який ілюструє дію цього принципу, є ляльковод, який керує своєю маріонеткою. Французькі філософи стверджують, що насправді рухами ляльки керує аж ніяк не бажання ляльковод, а «множинність нервових волокон, що утворюють, у свою чергу, іншу маріонетку, слідуючи при цьому іншим вимірам, з'єднанням з першими» [31, с. 8]. Зрештою сам ляльковод у кінцевому підсумку виявляється маріонеткою цієї множинності. Остання має усвідомлюватись як така, що існує поза зв'язком як із суб'єктом, так і з об'єктом. Отже, при ризоматичному підході чільне місце відводиться не точкам контакту між нитками та лялькою або між руками ляльковод і дерев'яною рамкою, до якої прикріплено нитки, а лініям, які з'єднують точки, – саме вони мають найбільше значення [31, с. 8]. «Збірка і є такий перетин вимірів у множинності, яка з необхідністю змінює природу тією мірою, якою нарощує свої з'єднання. У ризомі немає ні точок або позицій, які ми знаходимо у структурі – дереві або корені. Є лише лінії... абстрактні лінії, лінії вислизання або детериторизації, слідуючи якій, вони змінюють природу, з'єднуючись з іншими множинностями» [31, с. 8].

Щодо глобальної мережі Internet принцип множинності можна інтерпретувати так. По-перше, за аналогією з ляльководом і лялькою, сполуками комп'ютера керують не клавіатура і не руки, що лежать на ній, а «множинність нервових волокон користувача, що знаходить своє

продовження в безлічі кодованих і декодованих комбінацій, на які розпадаються сигнали, які надсилаються в безліч каналів зв'язку, за якими вони передаються» [11], і, нарешті, в безлічі пікселів, що світяться на екрані монітора і відображають поточну інформацію. По-друге, виходячи з того, що в ризомі істотними є не вузли зв'язку, а лінії з'єднання, ми можемо стверджувати, що й у мережі Internet має місце подібний стан речей, хоча, здавалося б, перше враження свідчить про зворотне, адже з'єднання в мережі встановлюються шляхом переходу від одного комп'ютера до іншого. Насправді тут важливо зрозуміти, що рух мережею – це своєрідне «паломництво у віртуальному світі» (з усіма проявами номадизму) до конкретної мети, водночас користувач фізично не змінює свого розташування в просторі (у реальному світі). Розглянемо це більш докладно.

«Батько кіберпанку», канадський письменник-фантаст В. Гібсон написав новелу «Спалення Хром» («Burning Chrome», 1982), в якій уперше ввів поняття кіберпростору [39, с. 102]. Пізніше у романі «Нейромант» («Neuromancer», 1984) він дав таке визначення: «кіберпростір – це узгоджена галюцинація, яку щодня відчують мільярди звичайних операторів у всьому світі» [7, с. 309], тобто глобальна мережа – це «колективна галюцинація», кіберпростір, за межами якого не існує тих точок (міст, музеїв, бібліотек тощо), які ми віртуально відвідуємо, а існують лише лінії – канали зв'язку (комунікації), що з'єднують запитовані користувачами веб-сторінки. Отже, у своєму первинному значенні поняття «кіберпростір» включає користувачів (але як суб'єктів пізнання). **Кіберпростір** (англ. cyberspace) – метафорична абстракція, яка використовується в філософії й у комп'ютерних технологіях, є (віртуальною) реальністю, яка представляє Ноосферу [30, с. 203], тобто це інший світ, що існує як «усередині» комп'ютерів, так і «всередині» комп'ютерних мереж [12]. Саме лінії зв'язку і перехресні посилення (комунікації) роблять мережу глобальним гіфікованим простором, а не локально (як кореневища ризоми) розрізненою групою комп'ютерів. Цими лініями зв'язку є не кореневища ризоми, як зазначають Ж. Дельоз і

Ф. Гваттарі, а саме гіфи, тобто кіберпростір – це складова (hyphe) «hyphe»-простору (англ. hypspace). Відмінність між ними принципова.

Для глибшого розуміння процесів, які відбуваються у кіберпросторі, більш докладно розглянемо визначення поняття «кібернетика» (грец. κυβερνητική, англ. cybernetics, нім. kybernetik – мистецтво керманича). Уперше це слово як термін для позначення управління в загальному сенсі вжив давньогрецький філософ Платон. Французький учений Андре-Марі Ампер у праці «Досвід про філософію наук» («Essais sur la philosophie des Sciences», 1834 – 1843) запропонував називати кібернетикою науку про управління людським суспільством, потрактовуючи це поняття у соціологічному сенсі. Але кібернетика як наука оформилася лише в 40-х рр. XX ст. завдяки праці американського вченого Н. Вінера «Кібернетика, або Управління і зв'язок у тварині і машині» (1948) [42]. Він упродовж тривалого часу не міг дібрати грецьке слово, яке б означало «той, хто передає повідомлення», і звернув увагу на слово kibernetes. «У слові «кібернетика» мене привабляло те, що воно більше за всі відомі мені слова підходило для висловлення ідеї всеохопного мистецтва регулювання й управління, застосованого у різноманітних галузях» [6, с. 308]. Таким чином, він ужив це слово на позначення сукупності теоретичних уявлень про управління. Так було визначено головну проблему кібернетики – управління – у даному випадку великими динамічними системами.

Проблемами управління переймався й Е. Морен. Цей французький філософ і соціолог здійснив спробу розглянути історичний розвиток машин, а також те, як їх було створено. Так, у праці «Метод. Природа природи» [23] він зазначав, що штучна машина «постала внаслідок розвитку антропосоціальної мегамашини та являє собою один з аспектів її розвитку» [23, с. 204]. Розглядаючи штучні машини, він докладно проаналізував історію їх виникнення.

На першій стадії розвитку суспільства люди експлуатували робочу силу та виробничі можливості живих моторів – машин (тварин і людей). Згодом

виникли млини: повітряні та водяні, й це була принципово нова сполучна ланка між людством і фізичною природою. Після механізмів і годинникових пристроїв (XIII ст.) було сконструйовано автоматичні механізми для виконання все більш точних, тонких і різноманітних операцій, які вибудовувались у ланцюги, що неодноразово замикалися на самих собі, – так у XVIII ст. розпочалося виробництво автоматів. У подальшому автоматика розвинулася до рівня промислових пристроїв і перейшла на нову стадію розвитку – кібернетичну. «Управління, яке до цього здійснювалося як зовнішнє, стає відтепер внутрішнім (програмою) й організуючим (упорядкованим), і кібернетичний автомат починає нагадувати живе не просто зовнішньо, виступаючи як тимчасовий автомат, з організованою поведінкою» [23, с. 205]. Отже, поряд із розвитком продуктивних функцій штучних машин було розвинено й їхні організаційні функції, а також розширено їхню автономію.

Ще одну періодизацію розвитку кібернетики запропонував Гайнц фон Ферстер. Згідно з афоризмом австрійського й американського фізика, сформульованим у статті «Кібернетика кібернетики» («Cybernetics of Cybernetics», 1974), кібернетика **першого порядку** – це кібернетика систем, які ми можемо спостерігати, а **другого** – спостережних систем, межа між суб'єктом і об'єктом управління та, як наслідок, між сукупністю суб'єктів і середовищем як цілим [41]. Але цей афоризм, на наше переконання, потребує сучасних коректив.

У сучасному науковому дискурсі стосовно кібернетики першого порядку зазначається, що вона мала справу з проблемами управління системами, що саморегулюються, але підходи щодо їх вивчення були ще лінійними. На це, зокрема вказує Н. Кочубей, зауважуючи що підґрунтя кібернетики першого порядку складало лінійне механістичне мислення [17, с. 45]. На цю ж особливість вказує Л. Бевзенко: «Класичну кібернетику можна вважати одним з останніх оплотів сциєнтистського мислення, орієнтованого на

суб'єкт-об'єктні відносини людини зі світом, на підкорення природи, яке уявлялося незворотним наслідком науково-технічного прогресу» [4, с. 40-41].

Якщо кібернетика першого порядку – це кібернетика систем, вона адекватно відображає стан речей, характерний для некласичного періоду розвитку наукового знання, і являє собою нелінійну систему з елементами лінійності (про що йшлося вище) на її початковому етапі, яка має ознаки «радікса». Щодо кібернетики другого порядку, властивої для постнекласичного періоду, це вже не система, а нелінійне відкрите утворення спостережних систем, межа між суб'єктом і об'єктом управління (віртуальною реальністю), якій притаманні риси «ризому», та, як наслідок, між сукупністю суб'єктів і середовищем (реальною та віртуальною реальністю) як цілим, де панують хаос, імовірність, цілісність тощо, властиві для «гіфа». Тому для визначення постнекласичного стану мережі потрібно оперувати метафоричним наповненням та рецепцією поняття «гіфа», на противагу терміну «ризом».

Доповнюючи вищезазначене, доцільно залучити ще й концепцію В. Лефевра. У книзі «Структури, що конфліктують» він виокремив особливий клас об'єктів, які назвав «об'єктами, що їх можна порівняти з дослідженнями щодо досконалості». Таким чином, для кібернетики не першого, а саме другого порядку стало узвичаєним поняття «само-об'єктивізації» [21, с. 9-10]. Відмінності між об'єктом і дослідником зникають, адже об'єкт сам стає дослідником (водночас виникають труднощі щодо розгляду дослідника з позиції об'єкта!). У подальшому ці ідеї було розвинено у монографії «Алгебра совісті» [20], у вихідних положеннях соціальної кібернетики S. Umpleby [40] та ін.

Таким чином, можна констатувати, що кібернетика другого порядку відповідала вимогам некласичної раціональності, однак, як цілісний напрямок поки не сформувалася. На цю нішу, як зазначають О. Князева [14], Н. Кочубей [17, с. 157–176] та В. Лепський [19, с. 110–111], може претендувати синергетика, яка розглядає середовище як базову категорію.

Головним об'єктом дослідження кібернетики є складні системи із саморегуляцією, але вона не мала не меті опис зміни типу саморегуляції в процесі розвитку. Цю проблему поставила і розв'язує синергетика, об'єктом дослідження якої є системи, що саморозвиваються а це більш складний об'єкт, ніж системи, що саморегулюються. Для перших саморегуляція є визначеним аспектом, певним станом, тому синергетика органічно включає в себе кібернетику, але не зводиться до неї [27, с. 3–33].

Ще один «претендент» на «когнітивну нішу», як зазначає В. Аршинов, – ценологічний міждисциплінарний підхід, органічно поєднаний із синергетикою. Цей підхід ґрунтується на уявленні про світ як цілісність, що є пухкою та виявляється лише у великих просторово-часових масштабах. Тут ключовим поняттям є ценоз (синергетичний об'єкт), для якого порядок більш притаманний, ніж хаос; цей порядок забезпечується інформаційно через фізичні процеси; збільшення різноманітності підвищує стійкість системи (середовища) [2].

Також цю нішу, на нашу думку, може зайняти і **гіфпростір** (hyphspace) – метафорична абстракція, що може бути використана в філософії у комп'ютерних технологіях та являє собою (віртуальну) реальність, яка є складовою Ноосфери, тобто це інший світ як «усередині» комп'ютерів, так і «всередині» комп'ютерних мереж, із активним залученням користувача (користувачів) суб'єкта (суб'єктів) пізнання. Отже, маємо справу з номадичним утворенням (несталим, децентралізованим), що постійно розвивається як у горизонтальній, так і у вертикальній площині.

3. Принцип незначущого розриву. Згідно з цим принципом, «розриви в ризомі виникають щоразу, коли сегментарні лінії несподівано опиняються на лініях вислизання, а лінія вислизання – це частина ризоми. Ці лінії постійно переходять одна в одну. ... Здійснюючи розрив, ми прокладаємо лінію вислизання, однак ризик виявлення в ній утворень, які переструктурують систему, нададуть владу визначеному, відновлять повноваження суб'єкта, залишиться» [29, с. 662–663]. При цьому Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі зазначають,

що «ризоматизація – це антигенеалогія» [31, с. 9]. Ідеться, як ми зазначали вище, про явище, не притаманне кореневищу (ризомі), в якій певна частина коренів відмирає, не в змозі відновитися до вихідного стану (лише за наявності цибулин і бульб), що є визначальною ознакою гіфів, при цьому вони можуть швидко відновлюватися і їм не потрібні цибулини або бульби тощо. Саме цього і домогалися розробники першого Internet-у, щоб нівелювати наслідки можливих розчленувань мережі управління у випадку атомної війни. Internet став тією детериторіалізованою зоною свободи, якою він є сьогодні. З огляду на розгалужене і багатоканальне утворення глобальна мережа практично (ставляться захисні коди, паролі, але їх можна зламати, підібрати) втратила властивість ізоляції будь-якої своєї частини, доступ до якої з тих чи інших причин вважається небажаним. Можливість альтернативних обхідних маршрутів робить такі спроби безглуздими (будь-яке втручання простежується).

Також із принципом незначущого розриву можна пов'язати той факт, що на сьогодні Internet є найбільш невразливим із відомих засобів масової комунікації. Приклад тому – відома ситуація в Югославії, коли після руйнування телевізійних ретрансляторів канали глобальної мережі стали головним засобом обміну інформацією із зовнішнім світом, адже блокувати «павутину» набагато складніше, ніж розбомбити антени телецентрів. Так ідеї, закладені американськими військовими у зміст мережі Internet, парадоксальним чином повернулися проти них самих – принцип незначущого розриву фактично означає неможливість блокади, ізоляції та цензури у всесвітній розгалуженій і багатоканальній «павутині». Це все якраз стосується не ризоми, а саме гіфів.

Але уряд навчився не тільки контролювати, але й блокувати мережу.

З цієї нагоди, Дж. Діббел (Julian Dibbeli) зазначає, що як показали події, які відбувалися у ніч з 28 січня 2011 р. у Єгипті на антиурядові акції протесту, організовані за допомогою Facebook та інших соціальних мереж був повністю відключений Internet. Ще один приклад – Китай побудував ще одну

«велику стіну» – брандмауер, який дозволяє уряду країни блокувати будь-які сайти. Тому, розробники мережі плідно почали працювати над проблемою стійкого та динамічного Internet-у, який завдяки принципу свого устрою зміг би давати супротив та тиск ззовні держави, уряду та корпорацій, а також не допустити можливості відключення окремих своїх сегментів, забезпечуючи принцип свободи у віртуальному просторі. Альтернативою поки що є створення комірцевої топології мережі, наприклад такої, як FunkFeuer. Вона робить те, чого не вможі зробити провайдери, а саме, перетворює користувача (його комп'ютер) із кінцевого вузла у ретранслятор, іншими словами вони перетворюють користувачів з простих Internet-користувачів у самостійних провайдерів [10, с. 56-58].

Так ідеї, закладені американськими військовими у побудову мережі Internet, парадоксальним чином повернулися проти них самих – принцип незначущого розриву фактично означає неможливість блокади, ізоляції та цензури у всесвітній розгалуженій і багатоканальній «павутині». Це все якраз стосується не ризоми, а саме гіфів.

4. Принцип картографії та декалькоманії.

Згідно до цих принципів, Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі заявляли, що ризома – це не механізм копіювання, а карта з безліччю входів. Але насправді ризома у їхньому розумінні подібна до кальки, а от гіфи схожі на карти. Протиставляючи кальку і карту, теоретики шизоаналізу наголошують, що остання за своєю природою «відкрита, вона здатна до поєднання в усіх вимірах, демонтована, обертальна, здатна постійно модифікуватися... має чисельні входи» [31, с. 9], сприйнятлива до змін, тобто подібна до синергетичних процесів. Калька ж, навпаки, не схильна до модифікації, вона не створює нічого нового... відсилаючи постійно «до одного й того ж»... продукує лише глухі кути, перешкоди, зародки стрижня або точки структурування... і лише копіює наявні лінії та контури (кореневище, відмираючи, повільно відростає за старими лініями, а гіфи, відмираючи, відновлюються значно швидше за кореневище, і їм для цього не потрібні ні

цибулини, ні бульби). Рисунок на карті ніколи не може вважатися остаточним – він постійно змінюється, як змінюється сама дійсність. Водночас, карти (гіфи) можуть існувати незалежно від того, чи існує щось поза картою, тоді як калька існує тільки як уявлення, зліпок референта (наявність цибулин і бульб у ризомі). Отже, карта, на противагу кальці, не репродукує реальність, а експериментує, вступає з нею «в сутичку» [31, с. 9]. Саме такими ідеями керувалися Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі, коли представляли конструкцію ризоми як утілення картографії та декалькоманії – ризоморфні об'єкти, на їхню думку, принципово не піддаються калькуванню і не можуть бути відтворені як репліки.

Розглянемо тепер, як ці принципи узгоджуються з штучною машиною та глобальною «павутиною».

Як зазначає Е. Морен, якою б розвиненою не була штучна машина, вона щодо живих машин є водночас і грубим начерком, і грубою копією. Хоча предмети, створені людиною – артефакти, – сьогодні перевершують живі машини за можливостями виконання завдань і здійснення обчислень, хоча вже існують комп'ютери, які виконують надлюдські інтелектуальні операції, найбільш досконала і найбільш прогресивна зі штучних машин не здатна відновлюватися, відтворюватися, самоорганізовувати себе, не володіє тими елементарними якостями, що притаманні найдрібнішій бактерії. Таким чином, штучні машини не мають власної організаційної генеративності та власного поезису, тобто вони не можуть виробляти себе, породжувати себе, виправляти себе, репродукувати себе, але вони є відтворюваними, виправленими, оновленими, зміненними та репродукованими на фабриках, заводах, у майстернях тощо. Щойно штучна машина народилася, вона здатна лише збільшувати свою ентропію (коли функціонує), але антропосоціальна негентропія її ремонтує, оновлює, відновлює її стаціонарну ентропію [23, с. 205–207], тобто штучна машина – це калька, «груба копія» живої машини.

Як уже зазначалося, всесвітня мережа – являє собою принципово незавершену, неієрархічну систему, що динамічно розвивається, тим самим

уподібнюючись до нелінійних утворень. У гіфпросторі (hyphspace) мережі немає фіксованих, неіменних маршрутів, він не розкреслений лініями второваних магістралей, а скоріше нагадує мережу польових доріг, яка постійно змінює свою конфігурацію: заростають одні шляхи, прокладаються інші, поруч із розмитою дощами колією виникає нова, яка теж проіснує недовго, і так нескінченно. Очевидно, що зміни, які відбуваються безперервно, перешкоджають мережі стати хоча б на певний час тотожною самій собі, що унеможлиблює її калькування. Internet – це номадичний простір, середовище існування кочівників-користувачів, і, подібно до карти, він не вкладається в межі будь-якої структури або моделі, тому що вона постійно змінюється, тобто перебуває в нестабільному стані.

Тут варто виокремити ще один момент на підтвердження того, що глобальна мережа (гіфпростір) – це карта, а не калька. Коли йдеться мова про перманентну трансформацію «рисунка» мережі, необхідно враховувати, що її причиною є не тільки «фізичне» виникнення нових маршрутів: введення додаткових оптичних каналів, підключення нових комп'ютерів тощо; важливим чинником є ще й те, що сам користувач постійно змінює схему свого руху, обираючи й освоюючи різні, часто альтернативні траєкторії. У цьому сенсі Internet – не що інше, як карта з безліччю входів – виходів, кожен з яких є потенційною відправною точкою. Користувач може розпочати рух мережею з будь-якого вузла, чи то своєї домашньої сторінки, чи то сторінки свого університету чи провайдера, причому наступні кроки в гіфпросторі з його розгалуженою структурою і великою кількістю посилань не є зовні детермінованими, а залежать лише від мети користувача або ж від її відсутності. Таким чином, ми можемо сміливо стверджувати, солідаризуючись із В. Ємеліним [11], що Internet є номадичним простором, маршрути міграції в якому створюють «кочівники-користувачі», які цілеспрямовано або хаотично переміщаються «степовими» гіфпросторами (hyphspace) замість руху старими, відомими магістралям. Саме в цьому і

полягає відповідність глобальній мережі Internet гіфікованим, а не ризоматичним принципам «картографії» та «декалькоманії».

Отже, ми розглянули всі основні принципи організації ризоми та гіфи і показали, як вони можуть бути використані для філософського аналізу мережі Internet, а також констатували, що її сучасний стан – це гіфа, а не ризома, з'ясували, як ідеї Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі втілилися в найсучасніші інформаційні технології, створивши проміжну ланку між лінійними утвореннями з рисами радікса і нелінійними утвореннями, подібними до гіфів. Очевидно, що саме за допомогою метафори «гіфа», а не «ризوما» розкриваються філософські й онтологічні аспекти сучасного стану глобальної мережі.

Висновки. Здійснивши рецепцію принципів зв'язку і гетерогенності, множинності, незначущого розриву, картографії та декалькоманії, застосовані Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі для характеристики ризоми, ми довели, що для пояснення та експлорації процесів, які відбуваються у нелінійних утвореннях, характерних для некласичного періоду розвитку наукового знання, зокрема кіберпростору першого порядку, необхідно вживати поняття «радікс»; нелінійним процесам постнекласичного періоду, тобто кіберпростору другого порядку (гіфпростір (hyphspace)), – замість поняття «ризوما», краще відповідає термін «гіфа».

Усі характеристики ризоми, що їх виокремили Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі, а саме: «на відміну від дерев та коренів, ризома з'єднує будь-яку точку з іншою, при цьому не дозволяє собі повернутися ні до однієї, ні до багатьох, зроблена не з одиниць, а з вимірів, а ще точніше з рухливих напрямків, у ній немає ні початку, ні кінця, але завжди є середина, з якої вона росте і переливається через край»; «констатує лінійні множинності з вимірами, без суб'єкта й об'єкта та зроблена з ліній сегментарності, стратифікації як вимірів, а також ліній вислизання або детериторизації як її максимального виміру, згідно з якими і слідуючи якими множинність піддається метаморфозам, змінюючи свою природу»; «ризوما не є об'єктом

відтворення: ні зовнішнього – як дерева-образу, ні внутрішнього – як структури-дерева; ризома – це антигенеалогія, це короточасна пам'ять, або анти-пам'ять»; «діє завдяки варіації, експансії, завоюванню, захопленню, уколу, при цьому має справу з картою, яка має бути зроблена, сконструйована, завжди демонтована, пов'язана, переглянута, модифікована – у множинних входах і виходах зі своїми лініями вислизання»; «є децентрованою, неієрархізованою і невизначеною системою» [31, с. 38], вважаємо, притаманні саме гіфам. Тому всі розбіжності трактування та використання Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі поняття «ризому» можна пояснити, на нашу думку, тим, що вони в якості метафори обрали неадекватний термін, хоча правильно схарактеризували нелінійні утворення.

Проаналізувавши історичний розвиток мережі Internet, ми з'ясували, що метафори «ризому», та «радікс» повною мірою не розкривають сучасне розуміння «мережі»: у «гіфа» переплітаються як горизонтальні, так і вертикальні зв'язки, які є нелінійними на протигагу лінійному «кореню», який відображає вертикальні та лінійні зв'язки, а також «ризомі», яка охоплює горизонтальні (міжвидові) та площинні зв'язки. При цьому можна впевнено констатувати той факт, що ідеї Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі щодо «ризомі» були подібні до синергетичних. Таким чином, ми не вбачаємо жодних перешкод для того, щоб уживати як метафору для характеристики та експлорації сучасного стану мережі запропоноване нами рецепцію поняття «гіфа», а для раннього Internet-у – «радікс», як пропонують В. Лапенков і невідомий автор, а також «ризому», за Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі. Ми дійшли висновку, що людство, освоюючи нову віртуальну реальність, перебуває на межі між реальною та віртуальною реальністю. Для розгляду та пояснення процесів, які при цьому відбуваються, ми вважаємо за необхідне ввести термін «гіфпростір» і пропонуємо таке його визначення: гіфпростір (hyphspace) – це метафорична абстракція, що є складовою Ноосфери, знаходиться на межі (поки що визначеній) реальної та віртуальної реальності

з номадичним включенням користувача (користувачів) як суб'єкта (суб'єктів) пізнання і яка постійно перебуває у нестійкому стані.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры : сборник / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз; вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.
2. Аршинов В. И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / В. И. Аршинов. – М.: ИФ РАН, 1999. – 203 с.
3. Барна М. М. Ботаніка. Терміни. Поняття. Персоналії / М. М. Барна; рец.: В. І. Чопик, І. М. Григора, Б. В. Заверуха. – Київ: Академія, 1997. – 272 с. – (Nota bene).
4. Бевзенко Л. Н. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций / Л. Д. Бевзенко. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.
5. Биологический энциклопедический словарь / гл. ред. М. С. Гиляров; редкол.: А. А. Баев, Г. Г. Винберг, Г. А. Заварзин и др. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – 864 с. – Режим доступа : <http://bioword.ru/K/K453.htm> – Загл. с экрана.
6. Винер Н. Я – математик / Н. Винер. – М.: Наука, 1967. – 355 с.
7. Гибсон У. Нейромант : фантаст. роман / У. Гибсон ; пер. с англ. Е. Летова, М. Пчелинцева. – М.: Аст; СПб.: Terra Fantastica, 2000. – 317 с.; Интервью с Уильямом Гибсоном о возникновении термина «киберпространство» – Режим доступа : http://cyberpunkworld.net/news/uiljam_gibson_o_vozniknovenii_kiberprostranstva/2011-06-25-126 – Загл. с экрана.
8. Грибы – Режим доступа: <http://www.s3dk.ru/griby.htm> – – Загл. с экрана.
9. Делез Ж. Rhizoma //Ж. Делез, Ф. Гваттари ; в переводе Я. Свирского, с ил. М. Нгуи – 35 с. – Режим доступа :

https://vk.com/doc184482549_189854454?hash=fad6578b6e212adfe0&dl=98694f379ecda7539e – Загл. с экрана.

10. Диббел Дж. Теневая сеть / Джулиан Диббел // В мире нуки, 2012. – № 5. – С. 55-61. Режим доступа : <http://spkurdyumov.ru/uploads//2013/08/tenset.pdf>

11. Емелин В. Глобальная сеть и киберкультура. Ризома и Интернет / В. Емелин – Режим доступа : <http://emeline.narod.ru/rhisome.htm> – Загл. с экрана.

12. Киберпространство – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Киберпространство> – Загл. с экрана.

13. Книш І. В. Мережний філософський дискурс стосовно принципів: rhizoma vs radix vs hyrpe / І. В. Книш // Практична філософія – Вид.: ПАРАПАН, 2017. – № 1 (63). – С. 53–62.

14. Князева Е. Расширенный экологический подход: сети жизни, познания, разума и коммуникации / Е. Князева // Філософія освіти. – 2016. – № 1(18). – С. 163-188.

15. Князева Е. Н. Синергетически конструируемый мир / Е. Н. Князева – Режим доступа: <http://spkurdyumov.ru/what/sinergeticheski-konstruiruemyj-mir> – Загл. с экрана.

16. Корень // Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 4 т. Т. 2, вып. 3: Кигн – Початок. – СПб.: Брокгауз-Ефрон, 1909. – 1055 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1021513> – Загл. с экрана.

17. Кочубей Н. Синергетические концепты в нелинейных контекстах: сети, управление, образование / Н. В. Кочубей – Saarbrücken, Deutschland : Palmarium Academic Publishing, 2013. – 260 с.

18. Лапенков В. Эволюция мифореальности / Владимир Лапенков // Звезда. – 2004 – № 2 – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/zvezda/2004/2/la11-pr.html> – Загл. с экрана.

19. Лепский В. Е. Рефлексивно-активные среды инновационного развития / В. Е. Лепский. – М.: Изд-во «Когито-Центр», 2010. – 255 с.

20. Лефевр В. А. Алгебра совести / В. А. Лефевр ; пер. со 2-го англ. изд. с доп. – М.: Когито-Центр, 2003. – 426 с.
21. Лефевр В. А. Конфликтующие структуры / В. А. Лефевр. – М.: Высшая школа, 1967. – С. 9-10.
22. Можейко М. А. Ризома / М. А. Можейко // Постмодернизм : энциклопедия / [сост. и науч. ред. А. А. Грицанов]. – Мн.: Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2001. – С. 656-660. – (Мир энциклопедий).
23. Морен Э. Метод. Природа природы /Э. Морен. – М.: Прогресс – Традиция, 2005 – 464 с.
24. Неведомська Є. О. Ботаніка [текст] навчальний посібник / Є. О. Неведомська, І. М. Маруненко, І. Д. Омері – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 218 с.
25. Неизвестный автор. О терминологии – Режим доступа : <http://ru-philosophy.livejournal.com/1278283.html> – Загл. с экрана.
26. Особенности строения грибов – Режим доступа : <http://www.valleyflora.ru/osobennosti-stroyeniya-gribov.html>– Загл. с экрана.
27. Синергетика: перспективы, проблемы, трудности (материалы «круглого стола») // Вопросы философии. – 2006. – № 9. – С. 3-33.
28. Словник-довідник з ботаніки / П. М. Береговий, І. П. Білокінь, З. Г. Лавітська [та ін.]; за ред.: І. П. Білоконя, О. Л. Липи. – Київ : Рад. шк., 1965. – 588 с.
29. Усманова А. Р. «Ризома» / А. Р. Усманова // Постмодернизм : энциклопедия / [сост. и науч. ред. А. А. Грицанов]. – Мн.: Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2001. – С. 660 – 667. – (Мир энциклопедий).
30. Шестакова И. Г. Ноосфера: материализация идеи как ключевой фактор современного прогресса / И. Г. Шестакова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Изд-во «Грамота», 2013. – № 3 (29) : в 2 ч. Ч. I. – С. 202 – 206 – Режим доступа: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2013_3-1_55.pdf – Загл. с экрана.

31. Deleuze G., Guattari F. A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia / G. Deleuze, F. Guattari. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1987. – 560 p.

32. Hoffman R. Some implications of metaphor for philosophy and psychology of science / R. Hoffman // The ubiquity of metaphor. – Amsterdam, 1985. – 327 p.

33. Kellner D. Media Culture: Cultural Studies, Identity and Politics Between the Modern and the Postmodern / Douglas Kellner. – Routledge, 1995. – 357 p.

34. Knysh I. V. Etymological discrepancy: rhizoma vs radix vs hyphe / I. V. Knysh, N. V. Kochubey // SWorld Journal, Issue № 12 (Scientific world, Ivanovo, 2017). – С. 377-391. – Электронный ресурс – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/e-journal/swj12.pdf>

35. Lewin K. Werkausgabe. Bd. 4: Feldtheorie / K. Lewin. – Bern : Huber; Stuttgart: Klett-Cotta, 1982. – 396 p.

36. Maps – Режим доступа: www.opte.org/maps – Загл. с экрана.

37. Mil Platôs – Capitalismo e Esquizofrenia – Deleuze e Guattari Рис узятий з сайту – Режим доступа : <http://www.consciencia.org/mil-platos-capitalismo-e-esquizofrenia-deleuze-e-guattari> – Назва з екрану.

38. Rizoma – Режим доступа : <http://www.selfproject.it/comunicarti/transitional/link/rizoma.html> – Загл. с экрана.

39. Saco D. Cybering Democracy: Public Space and the Internet / Diana Saco. – University of Minnesota Press, 2002. – 296 p.

40. Umpleby S. Reviving the American Society for Cybernetics, 1980-1982 – Режим доступа: https://www2.gwu.edu/~umpleby/recent_papers/2016/2016%20CHK%20Reviving%20ASC%20in%201980s.pdf. – Загл. с экрана.

41. Von Foerster H. Cybernetics of Cybernetics / H. Von Foerster // Communication and Control in Society / ed. K. Krippendorff. – New York: Gordon and Breach, 1979.

42. Wiener N. Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine / Norbert Wiener. – Paris : Hermann & Cie Editeurs ; Cambridge, Mass : The Technology Press ; New York : John Wiley & Sons Inc., 1948. – 194 p.